

Wokół teorii literatury

Według definicji sformułowanych w pismach Arystotelesa i Kartezjusza mianem teorii określa się ogół twierdzeń powiązanych ze sobą w sposób logiczny; odnoszących się do danej grupy zjawisk rzeczywistości – w wypadku teorii literatury dotyczą one zjawisk literackich. Na przestrzeni wieków uznawano, że zgodność z nimi decyduje o tym, czy dana teoria może być uznana za prawdziwą. Wskazywano również na jedno z najważniejszych kryteriów jej oceny, a mianowicie na jej operacyjność. Można było o niej mówić wówczas, gdy nowa propozycja teoretyczna pozwalała nie tylko na wyczerpujący opis i syntetyczne ujęcie już istniejących zjawisk, lecz także na przewidywanie i projektowanie nowych. Mając w pamięci to ugruntowane w tradycji badań rozumienie teorii literatury, ujmowanej jako ważna gałąź nauk o literaturze, w najnowszym numerze 4 (35) „Tekstualia” 2013 zastanawiamy się nad jej współczesnym statusem, miejscem i funkcją, pytamy też, czy to tradycyjne myślenie o teorii literatury uległo w ostatnich dziesięcioleciach istotnym przewartościowaniom.

W centrum rozważań postanowiliśmy postawić problem zmieniających się kierunków i/lub mód teoretycznoliterackich, które w zależności od dominujących współcześnie – nie zawsze nowych – tendencji (dekonstrukcja, psychoanaliza, krytyka feministyczna, badania postkolonialne, studia kulturowe itd.) w innej optyce stawiają problem tekstu literackiego, jego autora, odbiorcy oraz podstawowych wyznaczników tekstowości/literackości. Tak sprofilowana refleksja pozwoliła unaocznic konsekwencje zmiany paradygmatów teoretycznych i jednoczesnego braku innowacji związanych z wypracowaniem dla nich nowych poetyk. Przyczyny tego stanu rzeczy omawia Adam F. Kola w artykule *Języki teorii – języki poetyki. O zmianie paradygmatu, która wciąż czeka na dopełnienie*.

Ostatnie lata upłynęły w polskim literaturoznawstwie przede wszystkim na adaptacji założeń *cultural studies* do badań prowadzonych na rodzimym gruncie, na skutek czego znacznie rzadziej w polu uwagi pojawiały się ustalenia dynamicznie rozwijającego się równoległe nurtu krytycznego, którego reprezentanci wskazywali już nie tylko na walory, ale przede wszystkim na niedostatki wspomnianych koncepcji. Aby przybliżyć specyfikę tych dyskusji, którym towarzyszyły nierzadko silne emocje, publikujemy w numerze artykuł Agnieszki Kluby *Teoria i jej dysydenci*. Mamy nadzieję, że ten tekst spełni również funkcję wprowadzenia do lektury trzech przekładów (pióra Agnieszki Kluby, Agnieszki Wnuk oraz Tomasza Bocheńskiego) artykułów naukowych napisanych przez Marka Bauerleina, Valentine’a Cunninghama i Russella Jacoby’ego, którzy włączając się w spór o kształt i cele propozycji teoretycznych, skoncentrowali się na sformułowaniu ważkich dla dyscypliny

diagnoz (publikowanych pierwotnie w książce *Theory's Empire. An Antology of Dissent* wydanej w USA w 2005 roku pod redakcją Daphne Patai oraz Willa Corrala).

Twórcy drukowanych w numerze artykułów poddali też krytycznej analizie zagadnienie kryzysu teorii literatury jako dyscypliny naukowej. Za jedną z jego najważniejszych przyczyn Tomasz Dalasiński uznał nadmierną skłonność części badaczy reprezentujących tę gałąź nauki do teoretyzowania zagadnień literackich bez koniecznej konfrontacji swoich stanowisk z faktycznym stanem literatury. W konsekwencji powstające teksty teoretyczne obracają się przeciw samym sobie, gdyż mając w założeniu mówić o literaturze, wikłają się w metateoretyczny dyskurs niemający z nią wiele wspólnego. Z kolei Edward Kasperski, dookreślając relacje teorii literatury względem jej historii i krytyki, słusznie zauważył, że teoria literatury, łącząc w ramach jednej dyscypliny dwa przeciwieństwa, czyli dyskurs naukowy i dyskurs artystyczny, siłą rzeczy znajduje się w stanie aporii, ponieważ każdy z nich ma inne właściwości, funkcje i cele.

W numerze zastanawiamy się również nad kwestią granic teorii literatury oraz nad tym, w jakim stopniu wypracowane przez nią propozycje sprzyjają zachowaniu ciągłości tradycji i mogą być przydatne do badań nad szeroko rozumianymi tekstami kultury, w jakiej zaś mierze współczesne procesy o charakterze globalnym i medialnym wymuszają na badaczach rewizję zastanych ujęć teoretycznoliterackich i skłaniają do formułowania operacyjnych i innowacyjnych koncepcji interdyscyplinarnych. Odpowiadając na te pytania, Ewa Szczęsna zwróciła uwagę na umowność granic poszczególnych dyscyplin i sformułowała postulat stworzenia otwartej teorii tekstu czerpiącej z osiągnięć semiotyki, badań porównawczych, badań medialnych i literaturoznawstwa.

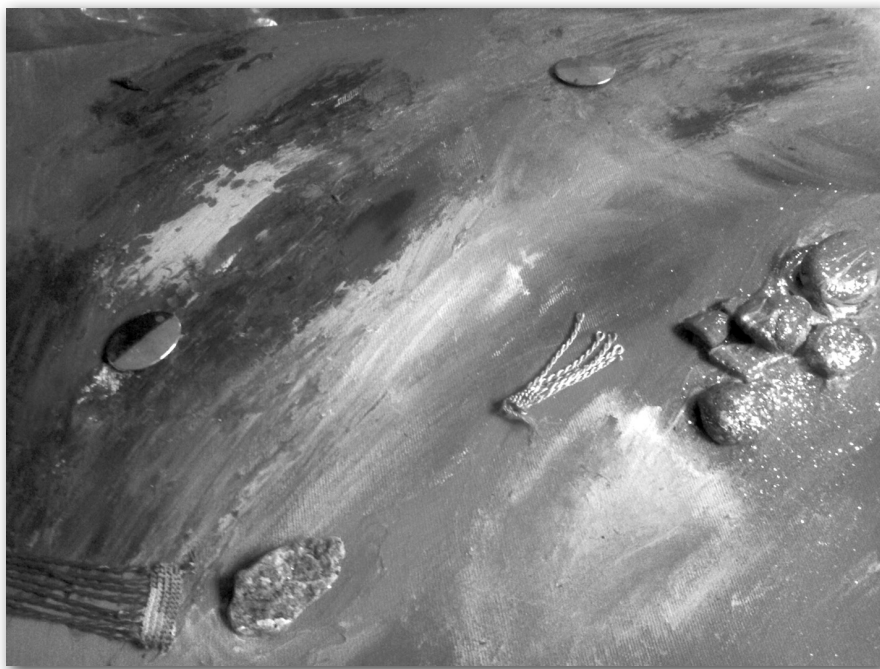
Dopełnieniem rozpoznań prezentowanych w numerze są istotne uwagi zarówno w sprawie kondycji teorii, jak i w kwestii toczącej się debaty nad „uświatowieniem” polskiej nauki, w tym humanistyki, sformułowane przez Ewę Łukaszyk oraz rozpoznania na temat charakteru stosunków między teorią literatury i jej filozofią analityczną pióra Bartosza Stopela. Zwieńczeniem diagnoz i rozważań na temat stanu teorii literatury publikowanych w numerze są dwie ważne rozmowy: z Włodzimierzem Boleckim oraz Danutą Ulicką, Krzysztofem Rutkowskim i Agatą Bielik-Robson.

Czytelników zainteresowanych tematem zapraszamy również do lektury tekstów publikowanych na stronie internetowej czasopisma www.tekstualia.pl. Można zapoznać się tam z interesującymi rozważaniami Christine Brooke-Rose *Co się stało z narratologią?* dostępnymi w tłumaczeniu Miłosza Wojtyny, tekstem Bartosza Lutostańskiego *Nienaturalna narratologia*, artykułami Agnieszki Kluby *Kryzys humanistyki – kryzys Uniwersytetu*, Przemysława Michalskiego *Kilka uwag o stanie teorii*, Joanny Dobosiewicz *Granice feministycznego paradoksu* oraz Anety Daszuty *Struktury światów możliwych. Lubomír Doležel versus Jan Mukařovský*.

Pomysł realizacji tego wydania „Tekstualiów” zrodził się w 2011 roku w dyskusjach z profesorem Edwardem Kasperskim, za co chcemy mu bardzo podziękować. Słowa wdzięczności kierujemy również do Agnieszki Kluby, dzięki której staraniom teksty

Marka Bauerleina, Valentine'a Cunninghama i Russella Jacoby'ego mają szansę trafić do polskich odbiorców.

Uwadze czytelników polecamy również sylwę literaturoznawczą Andrzeja Zgorzelskiego oraz część literacką numeru, w której można przeczytać utwory sylwiczne Leszka Szarugi, poezję Aleksandry Bieńkowskiej i prozę Joanny Burgieł oraz przekłady wierszy Istvána Kemény'ego w tłumaczeniu Miłosza Waligórskiego.

Sylwia Gibaszek

Sylwia Gibaszek